

Selvbestemmelsesrett og samtykke

Samtykke

- **Samtykke vil si å tillate at en handling rammer en selv**
- Det foreligger flere typer samtykke
- Det enkleste er samtykke avgitt av en person som fullt ut forstår rekkevidden og konsekvensen av det han har samtykket i (informert samtykke)
- Antatt samtykke (presumert samtykke)
- Konkludent atferd (atferd som gjennom handling er ment å gi en rettsvirkning)
- Stilltiende samtykke

§ 4-1. *Hovedregel om samtykke*

- Helsehjelp kan bare gis med pasientens **samtykke**, med mindre det foreligger **lovhjemmel eller annet gyldig rettsgrunnlag for å gi helsehjelp uten samtykke**. For at samtykket skal være gyldig, må pasienten ha fått nødvendig informasjon om sin helsetilstand og innholdet i helsehjelpen.
- Pasienten kan trekke sitt samtykke tilbake. Trekker pasienten samtykket tilbake, skal den som yter helsehjelp gi nødvendig informasjon om betydningen av at helsehjelpen ikke gis.
- Ingen formkrav
- Gir uttrykk for selvbestemmelse med hensyn til det samtykket gjelder
- Bærende element når vi snakker om selvbestemmelse

§ 4-2. *Krav til samtykkets form*

- Samtykke kan gis **uttrykkelig** eller **stilltiende**. Stilltiende samtykke anses å foreligge dersom det ut fra pasientens handlemåte og omstendighetene for øvrig er sannsynlig at hun eller han godtar helsehjelpen.
- Departementet kan gi forskrifter om krav til skriftlighet eller andre formkrav ved visse former for helsehjelp (Forskrift ikke gitt)

§ 4-3. *Hvem som har samtykkekompetanse*

- Rett til å samtykke til helsehjelp har:
- a) personer over 18 år, med mindre annet følger av § 4-7 eller annen særlig lovbestemmelse, og
- (Pasient som er fratatt rettslig handleevne på det personlige området etter vergemålsloven § 22 tredje ledd, skal i så stor utstrekning som mulig selv samtykke til helsehjelp. **Dersom dette ikke er mulig, kan vergen samtykke på vegne av pasienten.**)
- b) personer mellom 16 og 18 år, med mindre annet følger av særlig lovbestemmelse eller av tiltakets art.
- Tiltakets art: her er det tenkt på situasjoner der det er naturlig at ungdommen bestemmer når de er **under** 16 år, og situasjoner som foreldrene bør ta selv om de er **over** 16 år for eksempel kosmetisk kirurgi, irreversibel behandling, eksperimentell behandling

Bortfall av samtykkekompetanse

- Kan bortfalle helt eller delvis dersom pasienten:
 - **Åpenbart** ikke er stand til å forstå hva samtykket omfatter
- Det betyr at samtykkekompetansen skal vurderes konkret

Bortfall av samtykkekompetanse

- § 4-3 stiller også krav til **årsak** for bortfall
- På grunn av
 - senil demens
 - psykisk utviklingshemming
 - fysiske eller psykiske forstyrrelser
- Det er funksjonsevne – *ikke* diagnose

Nærmere om vurderingstemaet: Manglende evne til å forstå ”hva samtykket omfatter”

- at vedkommende ikke er i stand til å forstå begrunnelsen for at helsehjelp blir gitt og hva samtykket omfatter
- Ikke krav om **fullstendig forståelse** av egen sykdom og det aktuelle helsehjelpiltaket
- Ikke krav om fullstendig **mental kapasitet**
 - Mindre psykisk reduksjon i forstandsevnen, medregnet lettere alderdomssvekking, er ikke nok
- Ikke krav om objektivt sett rasjonelt valg
 - Irrasjonell angst, motvilje mot invalidiserende inngrep, religiøse forestillinger, tro på alternative behandlingsmåter o.s.v. må respekteres

Hvem avgjør samtykkekompetansen?

- Den som yter helsehjelp skal avgjøre om pasienten har samtykkekompetanse
- Det betyr:
 - Den som iverksetter/treffer beslutning om det aktuelle tiltaket
 - Vil være den som er faglig ansvarlig for behandlingen

Samtykkekompetanse

- Det skal legges til rette for at pasienten selv kan ta avgjørelsen
- Informasjonen skal tilpasses ut fra modenhet, alder, psykisk tilstand og erfaringsbakgrunn

Samtykkekompetanse - formkrav

- Avgjørelse om manglende samtykke-kompetanse skal være skriftlig og begrunnet
- Om mulig:
 - Legges fram for pasienten og dennes nærmeste pårørende
 - Det er klagerett på en slik avgjørelse

Momenter ved vurdering av samtykkekompetanse

- Evnen til å uttrykke er valg
- Evnen til å forstå informasjon som er relevant for beslutningen om helsehjelp
- Evnen til å anerkjenne denne informasjonen i sin egen situasjon, spesielt i forhold til ens egen lidelse og de mulige konsekvensene av de ulike behandlingsalternativer
- Evnen til å resonere med relevant informasjon i en avveining av de ulike behandlingsalternativene

§ 4-3 siste ledd

- Undersøkelse og behandling av **psykiske lidelser** hos personer som **mangler samtykkekompetanse** etter annet ledd og som har eller antas å ha en **alvorlig sinnslidelse** eller **motsetter** seg helsehjelpen, kan bare skje med hjemmel i **psykisk helsevernloven kapittel 3**.
- Utgangspunkt: Pasient- og brukerrettighetsloven gjelder for behandling av psykiske lidelser og reglene om representert samtykke
- **MEN**
- Ikke ved alvorlig sinnslidelse
- Eller ved motstand hos pasienten (psykisk lidelse)

- Betyr at § 4-6 ikke kan benyttes heller ikke kap 4A
- Da skal psykisk helsevernloven benyttes
- Det var ikke ønske om et tosporet system (lovgivers intensjon)

§ 4-4. *Samtykke på vegne av barn*

- Foreldrene eller andre med foreldreansvaret har rett til å samtykke til helsehjelp for pasienter under 16 år.
- Det er tilstrekkelig at én av foreldrene eller andre med foreldreansvaret samtykker til helsehjelp som:
 - a) regnes som ledd i den daglige og ordinære omsorgen for barnet, jf. barnelova § § 37 og 42 andre ledd, eller
 - **b) kvalifisert helsepersonell mener er nødvendig for at barnet ikke skal ta skade.**
- Den andre forelderens skal informeres (bokstav b)
- Det er klagerett
- Oppsettende virkning kan gis
- Skade: mer enn ubetydelig skade, eller ubehag, merkbar nedsatt livskvalitet er nok, nedsatt funksjonsnivå, ikke mulig å gi effektiv hjelp senere

Samtykke til helsehjelp

- **Hvem samtykker når pasienten ikke har samtykkekompetanse?**
- § 4-5- Pasienter mellom **16-18 år** – den med foreldreansvaret samtykker dersom pasienten ikke har samtykkekompetanse
- Barnetjenesten samtykker dersom de har overtatt omsorgen
- Merk:
- **Helsehjelp kan ikke gis dersom pasienten motsetter seg dette, med mindre annet følger av særlige lovbestemmelser.**

§ 4-6. Om pasienter over 18 år som ikke har samtykkekompetanse

- **Ved lite inngripende helsehjelp:**
- Dersom en pasient over 18 år ikke har samtykkekompetanse etter § 4-3 annet ledd, kan den som **yter helsehjelp**, ta avgjørelse om helsehjelp som er av lite inngripende karakter med hensyn til omfang og varighet.
- **Lite inngripende** karakter med hensyn til omfang og varighet betyr at:
- operative inngrep **ikke** kan foretas, med mindre det følger av nødrettslige prinsipper eller at inngrepet er helt bagatellmessig.
- Som eksempel kan nevnes fjerning av fotvorter.
- Helsepersonellet kan heller ikke, med hjemmel i et antatt samtykke, gi pasienten medisiner som kan gi alvorlige bivirkninger.

§ 4-6. Om pasienter over 18 år som ikke har samtykkekompetanse

- Alvorlig inngrep:
- Helsehjelp som innebærer et alvorlig inngrep for pasienten, kan gis dersom det anses å være i **pasientens interesse**, og det er sannsynlig at pasienten ville ha gitt **tillatelse** til slik hjelp. Der det er mulig skal det innhentes informasjon fra pasientens nærmeste pårørende om hva pasienten **ville ha ønsket**. Slik helsehjelp kan besluttes av den som er **ansvarlig** for helsehjelpen, etter **samråd med annet kvalifisert helsepersonell**. Det skal fremgå av journalen hva pasientens nærmeste pårørende har opplyst, og hva annet kvalifisert helsepersonell har hatt av oppfatninger.
- Merk:
- **Helsehjelp kan ikke gis dersom pasienten motsetter seg dette, med mindre annet følger av særlige lovbestemmelser.**

§ 4-6. Om pasienter over 18 år som ikke har samtykkekompetanse - oppsummering

- § 4-6 bygger på **antatt samtykke** og skal i følge forarbeidene bare benyttes dersom en kan det
- Alvorlig inngrep:
- Den yter helsehjelp skal gjøre en vurdering av om det er pasientens vilje
- Forsøke å avklare med pårørende hva pasienten ville ønsket
- Konferere med annet kvalifisert helsepersonell
- Ansvarlig for helsehjelpen - peker på at det er den som har kompetanse til å avgjøre hvilken helsehjelp som skal ytes, og om kan bestemme at helsehjelpen skal gjennomføres

